

บทที่ 10

สรุป

วัง 7 หัวเมือง (ปัตตานี) สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ทำงานรับแขกเมืองและที่พักอาศัยของเจ้าเมืองทั้ง 7 ตลอดจนบุตรภรรยาและญาติพี่น้อง เมืองเหล่านี้เกิดจากการบ้นทอนอำนาจของเมืองปัตตานี ทั้งนี้เนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับเมืองปัตตานีในสมัยอยุธยาเป็นรูปแบบที่เอื้อให้เมืองปัตตานีกล้าท้าทายอำนาจของราชธานีเสมอ ตราบใดที่ราชธานีแสดงความอ่อนแอให้ปรากฏ จึงไม่แปลกที่ประวัติศาสตร์เมืองปัตตานีในช่วงนี้เต็มไปด้วยการใช้วิถีไสยศาสตร์ทางการเมืองเพื่อช่วงชิงอำนาจและความเป็นเอกราชของตนกลับคืนมา

บทเรียนประวัติศาสตร์บทนี้ทำให้ราชธานีในสมัยรัตนโกสินทร์ ต้องหันมาแก้กลไกทางการเมืองด้วยการปรับระบบการควบคุมเมืองปัตตานีให้รัดกุมยิ่งขึ้นโดยการใช้นโยบายแบ่งแยกและปกครอง (Divide and Rule) ด้วยเหตุนี้เมืองปัตตานีจึงถูกแบ่งออกเป็นเมืองเล็ก ๆ 7 เมือง พร้อมทั้งแต่งตั้งขุนนางไทยและคนพื้นเมืองที่จงรักภักดีต่อไทยไปเป็นเจ้าเมืองในดินแดนเหล่านี้ นอกจากนี้ยังแต่งตั้งให้เมืองสงขลาควบคุมดูแล 7 หัวเมืองอย่างใกล้ชิด ดังนั้นวังทั้ง 7 จึงเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแห่งความผันผวนของการเมืองในขณะนั้น

อย่างไรก็ตาม การสลายเมืองปัตตานีออกเป็นเมืองเล็ก ๆ หลาย ๆ เมืองเช่นนี้ ไม่อาจทำให้เมืองปัตตานีฟื้นฟูความเข้มแข็งทางการเมืองถึงขั้นแยกตัวเป็นอิสระจากราชธานีได้ง่าย ยิ่งกว่านั้นเมื่อส่วนกลางได้ตั้งราชวงศ์กัณฑ์เข้ามาปกครองเมืองปัตตานียิ่งทำให้เมืองที่เหลืออีก 6 เมืองรวมทั้งเมืองกัณฑ์ต่างยอมรับในความเป็นอำนาจเหนือดินแดนของตน นอกเหนือสิ่งอื่นใดคือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลางกับเมืองปัตตานีและเมืองกัณฑ์ราบรื่นเรื่อยมา จึงอาจกล่าวได้ว่าการเข้ามาของราชวงศ์กัณฑ์ทำให้ฉากประวัติศาสตร์ของเมืองปัตตานีพลิกโฉมหน้าของตัวเองจากเดิมซึ่งเคยต่อต้านอำนาจของราชธานีกลับกลายเป็นการยอมอยู่ภายใต้ความดูแลของราชธานีชั่วคราวระยะเวลานึง

ความขัดแย้งระหว่างราชธานีกับหัวเมืองทั้ง 7 เริ่มปรากฏขึ้นอีกครั้ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ หัวพระราชนาฎาจักรเพื่อปกป้องดินแดนในพระราชนาฎาเขตให้พ้นจากปัญหาที่ล่อแหลม อันเกิดจากลัทธิจักรวรรดินิยมของมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะประเทศอังกฤษ สร้างความขัดแย้งระหว่างราชธานีกับหัวเมืองทั้ง 7 เมื่อพระยาปัตตานี (ตนกูอับลุกอร์เดร์) พระยาสายบุรีและพระยาระแงะเรียกร้องสิทธิของตนในการสืบอำนาจทางการปกครองที่มีอยู่เดิมและปฏิเสธความพยายามของรัฐบาลกลางที่จะจัดการปกครองเมืองเหล่านี้เป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยการส่งข้าหลวงเทศาภิบาลจากส่วนกลางออกมาเป็นผู้ดูแลบริเวณ 7 หัวเมืองโดยตรงแทนเมืองสงขลา

ปฏิริยาตอบโต้แบบแผนใหม่ของรัฐบาลนำไปสู่การปลดพระยาปัตตานี (ตนกูอับลุกอร์เดร์) ออกจากตำแหน่ง ย่อมหมายความว่ารัฐบาลกลางพร้อมที่จะรับความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นจากพระยาปัตตานี (ตนกูอับลุกอร์เดร์) ซึ่งมีสมัครพรรคพวกและญาติพี่น้องในเมืองกลันตันเป็นฐานอำนาจ การแสดงออกของพระยาปัตตานี (ตนกูอับลุกอร์เดร์) จึงเป็นบทพิสูจน์แห่งความสามารถของผู้นำในท้องถิ่นที่ได้พยายาม "ทลายกรอบของการเมือง" ที่รัฐบาลกลางวางไว้ให้ ถึงแม้จะประสบความสำเร็จล้มเหลว แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวของภูมิภาคนี้ ย่อมมีความสำคัญไม่แพ้ประวัติศาสตร์ส่วนกลาง เนื่องจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่นำไปสู่การสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์ของพระยาปัตตานี (ตนกูอับลุกอร์เดร์) มิใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลเสียต่อเจ้าเมืองปัตตานีเพียงผู้เดียวแต่ยังส่งผลเสียไปถึงเจ้าเมืองอีก 6 หัวเมือง รวมทั้งมวลชนเบ็องล่างที่จงรักภักดีต่อผู้นำของตนต่างขานรับคำเรียกร้องอำนาจของเจ้าเมืองกลับคืนมา

ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะประสบความสำเร็จในการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ โดยรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางได้ ตรงกันข้ามกลับเป็นการหยุดยั้งความไม่พอใจของคนในท้องถิ่นไว้เพียงชั่วคราวเพื่อรอเวลาการก่อตัวเป็นคลื่นลูกใหม่ ประกอบกับรัฐบาลในยุคหลังขาดความตระหนักในพลังมวลชนเบ็องล่างจึงละเลยความรู้สึกของมวลชนในท้องถิ่นอันนำไปสู่ความแตกร้าวที่ไม่สามารถประนีประนอมระหว่างรัฐบาลกลางกับคนในท้องถิ่น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องการแบ่งแยกดินแดนในเวลาต่อมา

ด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์ของวัง 7 หัวเมือง (ปัตตานี) จึงแหวกวงล้อมของกรอบประวัติศาสตร์แบบเดิมออกมาสู่ความเข้าใจสังคมของท้องถิ่นในกรอบประวัติศาสตร์แบบใหม่ที่สะท้อนความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกลางกับคนในท้องถิ่นที่ต้องการอิสระในการปกครองตนเองซึ่งเป็นเหตุผลที่นำไปสู่การขอแบ่งแยกดินแดน จึงอาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของวังทั้ง 7 มิได้ปิดฉากลงไปพร้อม ๆ กับการสิ้นสุดอำนาจของเจ้าเมืองเหล่านั้น หากรอเวลาที่จะกลับมาเรียกร้องสิทธิของตนใหม่ บทเรียนของประวัติศาสตร์ช่วงนี้สอนให้รัฐบาลในยุคต่อ ๆ มาปรับเปลี่ยนท่าทีจากนโยบายแข็งกร้าวมาเป็นนโยบาย ‘ประนีประนอม’ ต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้

เงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการจัดการปกครองในหัวเมืองภาคใต้ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าเมืองทั้ง 7 และเมืองกลับต้นยังคงแน่นแฟ้นเช่นเดิมทั้ง ๆ ที่รัฐบาลพยายามทุกวิถีทางในการสลายอำนาจของท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะเมืองเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่างมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของไทยด้วยกัน มีอาณาเขตใกล้เคียงกันมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและมีวิถีชีวิตตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน ความสัมพันธ์ที่ดีและมีมานานก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นได้ง่ายขึ้น ด้วยเหตุนี้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่ส่งผลเสียต่อเจ้าเมืองทั้ง 7 จึงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของเมืองเหล่านี้เพื่อต่อต้านรัฐบาลได้ง่าย ซึ่งเมืองกลับต้นได้กลายเป็นศูนย์รวมอำนาจแห่งใหม่ที่พระยาปัตตานี (ตนกูอับลุกออร์เดร์) หลบหนีไปซ่อนผู้คนเพื่อเรียกร้องสิทธิการเป็นเจ้าเมืองจากรัฐบาลจนกระทั่งถึงแก่กรรม

สิ่งที่น่าสนใจประการต่อมาเกิดจากปัจจัยทางนิเวศวิทยามีส่วนส่งเสริมให้บริเวณ 7 หัวเมืองกลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นช่องทางให้เมืองปัตตานีสามารถส่งสมความเข้มแข็งทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เป็นพลังในการต้านทานศูนย์อำนาจของส่วนกลางได้ นอกจากนี้การติดต่อการค้ากับต่างประเทศ ส่งผลให้มีการรับวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมจากเพื่อนบ้าน ดังปรากฏให้เห็นในวัง 7 หัวเมือง (ปัตตานี) ที่มีทั้งอิทธิพลจากศิลปะจีน ตะวันตก ชาวและท้องถิ่นผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างหาที่ติมิได้ อีกทั้งยังส่งผ่านอิทธิพลนี้เข้าไปในหมู่ประชาชน จึงไม่น่าประหลาดใจเมื่อพบอาคารที่สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก จีน ชาว อยู่ในหัวเมืองภาคใต้ อีกทั้งยังช่วยย้ำและสนับสนุนแนวความคิดเรื่องการเป็นเมืองท่าที่สำคัญของเมืองปัตตานีในอดีต

ตลอดจนการมีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินตามหัวเมืองเหล่านี้สืบทอดต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม การเกิดของวังทั้ง 7 นี้เป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่างซึ่งกำลังก้าวต่อไปจากปัจจุบันสู่ออนาคต ได้ให้ประสบการณ์แก่รัฐบาลในยุคที่ผ่านมาและทิ้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่ามากมาย ซึ่งรัฐบาลในยุคปัจจุบันควรหันมาสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองปัตตานีอย่างลึกซึ้ง เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันอย่างแท้จริง